

Путеви сазнања

Др НЕДЕЉКО КАНГРГА

Сазнање је процес којим се долази до знања о истини. Сваки човек има своју субјективну истину којом живи. Да би субјективна истина била потпуна, мора да се састоји и из знања и из веровања, јер не можемо све да знамо, него морамо нешто и да верујемо да бисмо добили одговоре на своја питања. Права вера и истинита наука треба да се допуњавају, јер је истина једна. Откровење праве вере почива на апсолутној истини, а емпиричко знање на релативној истини, која увек, зависно од степена научног развоја, садржи и елементе неистине.¹ Без сазнања о Богу нема комплетне истине, а без Њега је и философија у стању једино да нас држи у мраку, јер и сама признаје да само својим умом не можемо да продремо у суштину ствари. Ако узмемо да је истина „слагање мисли и ствари“, онда излази да философија не зна: да ли су ствари само оно што „нескривено постоји“, или у стварима има и нечег скривеног, ни да ли саме идеје објективно постоје. Нити она зна да ли се слагање са стварима односи на субјективне идеје, дате у нашем мишљењу, или на објективне идеје изван нашег мишљења. Не зна ни то: да ли ово слагање треба да постоји само у целини, или и у свим појединостима. Према томе, философија без Бога никада неће моћи ни да сазна шта је истина.

Философија без Бога држи нас и на беспућу, јер не зна пут до истине, јер не може да одговори ни на једно питање које је у „теорији сазнања“ себи поставила: шта, чиме и како сазнајемо. Да ли сазнајемо ствари које реално или привидно постоје, или сазнајемо само феноменалну, појавну, страну ствари, или сазнајемо само наше утиске и осећаје, и оно што је унапред у нашој психи дато? Да ли сазнајемо претежно искуством и чулима, или пак разумом, интуицијом, или нечим надразумним и натприродним? Да ли смо у стању уопште ишта сигурно и да сазнамо, да ли оно што мислимо да већ знамо можемо поуздано и да проверимо, или пак све сазнајемо само делимично: нешто а posteriori, искуством, а нешто а priori, умом, док суштина ствари остаје сакривена? На та питања, поред свих својих теорија-

¹ Филозофски ријечник, гл. уред. Владимир Филиповић, Загреб, 1965.

фелософија без Бога нема ни задовољавајућих, ни сагласних одговора.

„Без мене не можете чинити ништа”, каже Господ наш Исус Христос (Јов. 15:5). И заиста увиђамо да без Њега не можемо ништа ни да сазнамо. Насупрот лутању по мраку и беспућу и насупрот агностичкој негацији човека, стоји Он као светлост (Јов. 8:12), истина, пут и живот (Јов. 14:6). Зато у нашем систему субјективне истине Богопознање има пресудан значај. А наша хришћанска наука, која познаје тајну Бога Оца и Христа, у којој је све благо премудрости и разума скривено (Колош. 2:2,3), овако нама о Богопознању одговара на три питања теорије сазнања.

Шта сазнајемо? — Сазнајемо Бога који је Сведржитељ и који је Речју из ничега створио видљиви и невидљиви свет (Јевр. 11:3, I Мој. 1:1) а човека још и по својој слици (I Мој. 1:26). Сазнајемо Бога (II Мој. 20:2), који је Апсолутни дух (Јов. 4:24), који основу свога постојања има у себи самоме, за разлику од начина постојања створеног света, који основу свога постојања нема у себи. Он је Онај који јесте (II Мој. 3:14). Нико није као Он (Исаија 46:9). Он је једина потпуна личност, јер потпуно располаже својом слободом (II Кор. 3:17).² Осим Њега нема Бога (V Мој. 32:39, Исаија 43:10). Он је вечно жив (Лука 20:38, Псал. 90:2, Рим. 1:20, Открив. 1:8, Јов. 8:25) и не мења се (Мал. 3:6, Псал. 102:27). У Њега је могуће све што рече (Лука. 1:37), ништа му није тешко (Исаија 45:18, Јер. 32:27) и нико Га не може смести кад ради (Исаија 43:13). Он је истинит, Он је светлост истинита (I Јов. 1:5, Јов. 1:9) и живи у светлости којој се не може приступити (I Тим. 6:16). Он је вазда будан (Псал. 121:4), свестан и активан (Јов. 5:17). Пред Њим нема непознате твари, него је све голо и откривено пред очима Његовим (Јевр. 4:13). Он све предвиђа и води спасењу (Рим. 8:29). Он љуби правду (Исаија 61:8), а обилује милосрђем (II Мој. 34:6). Једини је Он добар (Мат. 19:17) и савршен (Мат. 5:48), јер је Он љубав (I Јов. 4:8,9). Он је веран (I Кор. 1:9). Даривањем Духа Он даје вернима учешће у свом Божанству (Јов. 3:5,6, Рим. 8:14—17, Галат. 4:6). Он је наш Отац (Мат. 23:9, I Кор. 8:6, Јов. 1:13, I Јов. 3:1, 4:7). Он хоће да се сви људи спасу и дођу до познања истине (I Тим. 2:4). „Он је увек већи него све наше мишљење и претставе о Њему” (Сирах, 43:30).³ — Он се јавља у речи, и та „Реч” је свемоћни Испунитељ Његове замисли, јер Он Њоме ствара и Њоме, оваплоћеном, усиновљава.³ Реч Његова, Логос (Јов. 1:1), Његова сила и премудрост (I Кор. 1:24), Његов Јединородни Син (Галат. 4:4), оваплотио се и постао човек пун благодати и истине (Јов. 1:14), Господ наш Исус Христос. Он је са Оцем једно (Јов. 10:30), јер је Он у Оцу и Отац у Њему (Јов. 14:11). Он је обличје Бога који се не види (Колош. 1:15), Он је сјајност славе и обличје бића Његова (Јев. 1:3), и који виде Њега, виде Онога који Га посла (Јов. 12:45), виде Оца (Јов. 1:14).

А чиме сазнајемо Бога? — Сазнајемо Га вером, којом и живимо, а не по гледању (II Кор. 5:7). Она није у мудрости људској, него у сили Божјој (I Кор. 2:5), њу нам Бог даје као благодат Духа премудрости и откривења да Га познамо (Ефес. 1:17, Јов. 6:44,45)., Он се даје

² Christliche Religion-Das Fischer Lexikon, Fl. 3. Fr./M., 1957.

³ Исто,

онима који су од истине (Јов. 18:37), који су чиста срца (Мат. 5:8) и имају мир и светињу са свима (Јевр. 12:14), који стоје у љубави (I Јов. 4:8,16). Не тело и крв (Мат. 16:17), не телесни човек (I Кор. 2:14), него од Бога рођени (Јов. 1:13) добијају верско сазнање од небеског Оца (Мат. 16:17). Јер Дух истине, који од Оца излази (Јов. 15:26), упућује на сваку истину (Јов. 16:13), учи свему (Јов. 14:26) и сведочи за Господа Исуса Христа (Јов. 15:26, I Јов. 4:2,3).

Какве су онда могућности дате нама људима да сазнамо Бога, то јест: како Га сазнајемо? — Прво: свима људима је познато оно што се може дознати за Бога, јер им је Бог јавио. Јер што се на Њему не може видети, — од постанка света могло се познати и видети на стварима, и Његова вечна сила и Божанство (Рим 1:20). И друго: пошто самог Бога нико није видео никад, Јединородни Син, који је у наручју Очево (Јов. 1:18), који сиђе с неба и који је на небу (Јов. 3:13), који Њега једини и зна (Лука 10:22), Он Га и објави (Јов. 1:13). „Небо и земља проћи ће, али речи моје неће проћи”, каже олицетворење апсолутне истине, Син Божији (Мат. 24:35).

Богопознање је, дакле, дар Његове љубави према човеку и до Богопознања се долази кроз лични сусрет с Њим. Рационално доказивање Бога, међутим, само је допунска делатност „да би и наш разум учествовао у истини”.⁴ Иако се методологијом емпиријске науке Бог не може ни доказивати, ни порицати, научно и философско сазнање о створеном свету, о хармонији у њему, о усмерености његовог развика, што је на живом свету нарочито уочљиво, — неодољиво наводе на мисао о Богу. А људско срце, више осећањем суштине, него формалним доказивањем, долази до појма о Богу, као највишем добру. Насупрот томе, сва мудровања философије без Бога само су „штет” према преваженом познању Христа Исуса Господа нашег (Филиб. 3:8).

Без Богопознања човек не може да се снађе ни у познавању природе. Појам природе као „свеукупности онога што појединачно постоји” или „онога из чега све ствари постају, састоје се и у шта пропадају”⁵ — створен је за практичну употребу, да би човек могао природом да се бави, а да истовремено не би морао да решава и питање њене суштине. Сва философија се креће између два крајња схватања: по једном, постоје само творачке идеје, а природа је само њихов одсјај, а по другом схватању постоји само материја, а дух је само њезин епифеномен, њезино својство. Екстремисти и на једној и на другој страни долазе до истог закључка да је човек врхунско свесно биће у природи и да та природа, чије је он дело, тек у њему долази до свести о себи. Осуђен на такву усамљеност, човек онда представља трагичан промашај на врхунцу стварања те природе, а свет добија песимистичко обележје.

На неразјашњивом дуализму духа и материје цела философија без Бога губи се и пада. Тек схватање природе као Божијег дела омогућава разумевање духа и материје. У том случају идеје су „мисли Божје, и слике у Божјем духу, по чијој је прилици свет створен” (Тома Аквински).⁶ Тада се речи Божје могу читати из створене при-

⁴ Исто,

⁵ Филозофски рјечник...

⁶ Исто,

роде као из отворене књиге (Св. Антоније Велики).⁷ Као закључак, дакле, намеће се старо гесло: „credo ut intelligam” (Августин),⁸ без чега би и философија сазнања остала само гомила научних чињеница. Само вером просвећене, наука и философија добијају своју праву вредност и смисао.

На тај начин долазимо до преломног схватања да такозване природне законе није дала сама себи бесвесна природа, него су они дати њој Речју Божијом, која је закон, на основу апсолутне моћи и воље Творчеве, и на основу тих закона природа је постала и одржава се, јер се из њих рађа и енергија и материја и живот. Ти закони су принципи нематеријалне природе. Они су од завршетка стварања непромењиви, а ми их сазнајемо у нашем субјективном идеализованом облику постепено путем научног истраживања. Захваљујући промишљености са којом су ти закони дати, и закону узрочности који их повезује, омогућен је развитак света и еволуција. Развитак је начин на који постоји живот, и као што у живом свету сви облици настају развијањем, а не склапањем, тако се и током еволуције не стварају нови природни закони, већ се ствари развијају узрочно на основу бескрајно савршене промишљености већ датих закона. Стиче се само утисак да се јавља нешто потпуно ново, а јављају се само развојни облици старог. Тако Бог све ново твори (Открив. 21:5), а материјална природа ту ништа не ствара сама од себе, без Бога.

Схватање природе као Божијег дела омогућава нам да још две ствари разумемо. Прво: да човек није дело неке бесвесне и потпуно индиферентне силе, Природе, него дело Творчеве љубави, чије је дело такође и природа. И друго: да, као и физички закони, који се врше тренутно, исто тако постоји и морални закон. Он се не извршава у истом моменту кад и нека појава или догађај, него му је остављено време да би се у потпуности испунио. То време је потребно човеку, који сазнаје шта је добро, а шта зло, да би се на основу слободне воље определио за добро. Јер без слободе нема ни определења. Тако се у пракси на задивљујући начин задовољава и Божанска правда и човекова слобода определења.

И најзад, разумевање суштине природе, коју сазнајемо, омогућава нам да разумемо и начин на који је сазнајемо. Предмет нашег објективног сазнања, који се може и објективно доказивати и проверавати, то је у првом реду материја и енергија. Шта је права суштина материје? На то питање дају се само философски, а не може се дати и научни одговор, јер о њеном постојању ми сазнајемо само делимично, то јест: путем наших чула и посредством енергије. Материја је уствари наш појам, одраз објективне материјалне стварности. За материју се може рећи да је дата у простору и времену и да је кретање облик њеног постојања. Ми немамо научну дефиницију ни простора, ни времена, дакле ни тих најопштијих категорија нашег ума, да бисмо могли да њену независност и онтолошки доказујемо. Мада се материја не да свести ни само на масу, ни само на енергију, ми ипак, избегавајући механицистички поступак, можемо да кажемо да је маса, иако делимично, — једно од мерила количине материје, и, избе-

⁷ Живан Маринковић, Најбољи васпитач, Бгд. 1968.

⁸ Антологије философских текстова с прегледом повијести философије, Б. Бошњак и сар., Загреб, 1954.

гавајући енергетистичко уопштавање, можемо да кажемо да је енергија једно од мерила кретања материје. Задржавајући се онда на тим парцијалним, али нама доступним, сазнањима, треба да изведемо и одређене принципијелне закључке.

Научно сазнање о маси, као мерилу пондерабилне материјалне супстанце, може се извести и из физичке формуле за кинетичку енер-

гију. Оно гласи: $m = \frac{2E}{v^2}$. У тој формули садржани су нешто ап-

страктнији појмови енергије и брзине, па већ и овде они указују на значај енергетског вида материје. Према томе мерилу заступљеност материје у васиони је неравномерна и ограничена, па у том смислу и њене границе могу бити коначне. — Сем тога, материјални свет има свој развитак, па се по томе може закључити да и материја, чији је и сâм начин постојања кретање, има и свој почетак, а следствено и свој Први узрок. Дакле, ни чулима, ни умом, ми не сазнајемо материју као неку неусловљену супстанцу која би била сама извор свога постојања. Облике, границе и вид кретања, у којима она постоји, дао јој је Бог.

Самобитност материје оспорава и њена структура. Теоријом кванта наглашено је енергетско обележје материје, а претварањем масе у енергију, и енергије у масу, у условима огромних брзина из реда брзине светлости ($E = m \cdot c^2$), што се не само теоретски, него и практично дешава, говори да би се маса и суштински могла свести на енергију и брзину.¹⁰ Због нејасноће елементарних честица материје, чије је и издавање оспоравано, ми научно ипак не познајемо суштину материје. Дотле, међутим, проналазак т. зв. антиматерије, која у реакцији са материјом даје енергију, поставља овде на енергетски план питање њеног опстанка. А тада то бива скоро очигледно да постанак и понашање енергије зависе од датих законитости.

Остају, на крају, само две констатације: непроменива је количина материје (укључујући енергију) и непромениви су закони по којима се управља материја, — неуништиво је дакле дело Божије. Сва збивања у природи дешавају се кроз кретање, прелазак једног облика у други, и прелазак једне енергије у другу, према одређеним законитостима. И инерција, и гравитација, и таласно кретање материје и електрична струја, и зрачења, и појаве живота, и еволуција — само су видљиве манифестације невидљиве законитости.

Поставља се овде вечно питање: или закони проистичу из материје, односно из енергије, или баш оне проистичу из закона. У првом случају свеукупној природи, која је несвесна и безлична, треба приписати својство неограничене интелигенције и концепцију сврхе, а у другом случају треба претпоставити да постоји свемоћни Законодавац, Апослутни дух, који свет ствара и одржава. Овај други одговор изгледа једино логичан и он значи да, немајући потребе да негирамо постојање објективне стварности, нити материјалног ни енергетског вида створене природе, све треба да схватимо у апсолутној зависности од Бога.

⁹ Anti-Dühring, F. Engels,

¹⁰ Физика за све, Проф. др Verner Braunbek, превод, Бгд. 1960.

Тако то изгледа у физици. А у биологији, у нашем чулном сазнању, какву улогу има материјална стварност? — ми је сазнајемо, као што смо рекли, посредством енергије, трансформисане у чулима у „специфичну енергију наших чула”, и тај пут сазнања води на необјашњив начин до плана наше свести, која опажа а тај план је опет духовни. А и сама наша духовност на сличан је начин у апсолутној зависности од Бога.

Нашим чулима ми сазнајемо само део природних појава: видом — само део светлосних зрачења, слухом — део звучних таласа, мирисом — само неке супстанце у гасовитом облику, а укусом — само неке супстанце у раствору, да и не говоримо о томе да не можемо све и да опипамо. Огроман део природних појава не подлеже нашем чулном сазнању.

Светлост, која је и корпускуларно и електромагнетско таласно кретање, прелама се у очној јабучици и даје слику на задњем њеном зиду, на мрежњачи. Ту се налазе ћелије које су специјално удешене да примају светлосне надражаје. То су „чепићи” и штапићи” који се својим осетљивим продужецима пружају у пигментни слој мрежњаче. Ти продужеци садрже хемијске супстанце које се разграђују када се изложе светлости. Разграђени производи онда раздражују „чепиће” и „штапиће” и ти се надражаји претварају у живчане импулсе и преносе даље путем нервних ћелија и влакана све до потиљачног подручја великог мозга. Ту је смештен центар за „психичко виђење”.

Звук, који је таласно кретање молекула, ваздухом се преноси преко бубне опне и слушних кошчица средњег ува до „пужа”, органа унутрашњег ува. У овом „пужу” се налази компликовани спирални канал испуњен течношћу на коју се преносе покрети изазвани звуком. У каналу је смештена такозвана базиларна опна, састављена из дужих и краћих нити. Зависно од таласне дужине звука који се преноси преко ове течности, трепере, „резонују” и нити одређене дужине. На њима су на специјалан начин постављене осетљиве ћелије, које су посредством својих осетљивих длачица у додиру са нежном покровном опном. Кад се покрену те ћелије долази и до померања ових длачица и до њиховог савијања, а то делује као надржај и он се даље преноси у виду нервног импулса путем живчаних ћелија и влакана све до слепоочног режња великог мозга. Ту је смештен центар за „психички слух”.

Чулом за равнотежу региструју се покрети и положај сопственог тела. У лабиринту унутрашњег ува постављен је у сваком од три правца простора по један полукружни каналић испуњен течношћу. Приликом покрета тела покрене се и течност у одговарајућем каналићу, она савије чуперке длачица осетљивих ћелија које се ту налазе и то доводи до надражаја. У једном кесастом проширењу лабиринта налазе се, у додиру са длачицама других опет осетљивих ћелија, ситне коштане формације. Њихов положај, у зависности од положаја главе, доводи услед теже до савијања ових длачица и до надражаја у ћелијама. И једни и други надражаји потекли, дакле, од кинетичке или статичке енергије, преносе се даље кроз нервни систем у мали и велики мозак.

На сличном принципу организовано је и чуло мириса и чуло укуса. Нарочите длачице осетљивих ћелија, које су на одређени на-

чин смештене у слузокожи носа, односно језика, примају надражаје хемијске енергије. Ови надражаји потичу од материја које се налазе у гасовитом стању и доспевају у нос, или се налазе у раствору и доспевају на језик. И одавде се надражаји на сличан начин преносе кроз нервни систем у одређене делове мозга.

Чуло пипања обухвата површну, дубоку и унутрарњу осетљивост и расејано је по кожи, мишићима, тетивама и другим органима читавог нашег тела. Оно прима надражаје било физичке, било хемијске енергије. Само пипање неког тела, његовог облика, величине, тежине и стања кретања, своди се на дејство сила одбојности његових молекула спрам молекула нашег тела. Поред снаге пипања на то утичу још и сила теже и инерција кретања. Све су то само видови енергије, статичке или кинетичке, преко којих закључујемо о постојању тога тела. Сви различити надражаји чула пипања спроводе се живчаним путем преко кичмене и продужене мождине и доспевају у таламус и одређену зону коре великог мозга.^{11 12}

Видимо да сва наша чула сазнају само енергију. Дакле, преко енергије ми непосредно сазнајемо део објективне стварности, а до посредног сазнања о њој долазимо нашом свесном анализом тих спољашњих утисака, дакле субјективном функцијом нашег мозга и наше психе.

У непосредном контакту са осетљивим, рецепторским, ћелијама наших чула налазе се завршеци нервних ћелија. Надражаји из чула преносе се преко тих и других нервних ћелија и њихових продужетака у виду биоелектричних струја. Биоелектрична струја је уствари путовање одређеног таласа поларизације јона у њима, другим речима путовање промене распореда наелектрисаних атома наших живчаних ћелија, у мождане центре.¹³ Нервне ћелије ту струју преносе једна на другу, и у току тога путовања надражаји се прераде и доведу у везу са многим разним ћелијама централног нервнег система. Њих на том путу обрађују два основна процеса у нервном систему: инхибиција и фацилитација, спречавање и олакшавање. Тако сви ти надражаји доспевају у одређена подручја мождане коре, која се састоји из много милиона нервних ћелија. Преко својих продужетка оне остварују још далеко већи број међусобних веза. На овоме почивају и две најважније особине рада мождане коре: способност за синтезу и анализу.

Како долази до преласка надржаја одређене енергије у различите видове наших осећаја, и на коме месту у нашем живчаном систему, — ми то знамо. Ми, на пример, само видимо да светлосним зрацима одређене таласне дужине одговара наш осећај одређене боје, или да звучном таласу одређене фреквенције одговара наш осећај одређеног тона. Саме те таласне дужине светлосног или звучног таласног кретања објективно не поседују ни квалитете боја ни тонова, такви су само наши осећаји. Тај проблем односа надражаја и осећаја, који је у прошлом веку уочио Јохан Милер и касније се њиме бавио и Хелмхолц, доводио је до разних пометњи и међу физиолозима и

¹¹ Уџбеник медицинска физиологија, Проф. др Arthur C. Goyton, прев. Бгд.-Загреб, 1969.

¹² Уџбеник физиологије за медицинске институте, Редак. Проф. К. М. Бикова, превод. Бгд. 1947.

¹³ Исто,

међу филозофима, и стављао под питање и могућност објективног сазнања света, а то је у крајњој линији водило у агностицизам. Слажемо се са тврђењем које износе дијалектички материјалисти, да је наша свест тачан одраз објективне стварности, јер то може и праксом да се провери.¹⁴

Образац спојева у централном нервном систему је такозвани безусловни рефлексни лук. Ту се спољашњи надражај преко сензитивних живчаних ћелија спроводи у центар у коме се на њега ствара одговор, који онда путем моторних ћелија долази до извршног органа који реагује. Нешто више светлости у овом домену унело је откриће такозваног условног рефлекса, то јест да се иста реакција може добити као одговор не на прави одговарајући надражај који њу иначе безусловно изазива, него и на неки други надражај, ако је он био са овим више пута удружен у изазивању те реакције.¹⁵

Путеви чулних надражаја, њихове међусобне везе и подручја мозга у која они стижу и долазе до свести, распоређени су по одређеној конструктивној схеми на најефикаснији начин. Ми можемо да их испитујемо, захваљујући раздражењу или искључењу појединих места у нервном систему, — у болестима, или у експерименту. Две основне чињенице треба навести: постоје такозвани пројекциони живчани снопови у мозгу који спроводе надражаје из чула у одређене зоне мождане коре, и обрнутим путем, из њих ка извршним органима. Затим постоји и друга врста влакана, такозвана асоцијациона нервна влакна која доводе у узајамну везу ћелије и разне центре у мозгу, а исто тако и мождане хемисфере једну с другом и тако учествују у формирању свесног процеса.¹⁶ Мада нам није позната суштина свесног процеса и виших интелектуалних функција мозга, ми ипак знамо њихове најглавније физиолошке условљености. Ми знамо, на пример, да постоји таквозвани ретикуларни активацијски систем, то јест део централног нервне система који се налази специјално распоређен у централним деловима мозга, и да је он одговоран за стање свести и пажње, зависно од надражаја који стижу споља и од психичке активности која се дешава унутра, у мозгу.¹⁷ Ми даље, на пример, знамо доста прецизно да се извесне високе моралне и интелектуалне делатности мозга обављају у његовим чеоним режњевима, као што знамо и за које су друге делове мозга везане одређене психичке активности. Или, на пример, знамо да енграми памћења остају забележени у везама можданих ћелија, захваљујући физикохемијским променама у тим везама и у околним потпуним ћелијама, и да се из једне мождане хемисфере преносе у другу преко такозваног жуљевитог тела које их анатомски спаја.¹⁸ Та подударност између структуре мозга и психичких збивања нарочито је видљива код органских обољења мозга, али код душевних обољења тај однос још увек представља загонетку. Као што и најлепша музичка композиција на раштимованој виолини звучи нескладно, тако и под овим болесним

¹⁴ Исто,

¹⁵ Исто,

¹⁶ Атлас централног нервне система, Проф. др Бранко Шљивић, Београд.

¹⁷ Уџбеник физиологије . . .

¹⁸ Исто,

условима оркестар нервних ћелија човековог мозга погрешно свира најлепшу симфонију своје душе, од Бога му дату.

Иако знамо да је подударност конструкције мозга и психолошких збивања савршена, о преласку из материјалног у духовни план, из физиолошког у психолошко, и обрнуто, ми не знамо ништа. Процес наше свести, који се на душевном плану дешава, подлеже у првом реду самопосматрању, али и експерименталном испитивању, па се овим два метода служи и психолошка наука.

На нивоу свести чулни надражај прелази у осећај, а више осећаја чине опажај. Више опажаја сачињавају представу која је наша слика ствари или догађаја. Представа створена уопштавањем и апстраховањем посебних особина предмета зове се појам, а најопштији појмови су категорије. Односи међу појмовима изражавају се судом, који може бити прост или сложен. Судови се образују у оквиру следећих закона логике: закона идентитета, закона противречности, закона искључења трећег, и закона довољног разлога. Цео свесни процес, од стварања представа до стварања судова зове се мишљење. Разум је снага мишљења и извор сазнања. Разум који оперише само идејама зове се ум. Огледало наших душевних делатности,¹⁹ сазнање о своме Ја, које се одликује од свега што га окружује, то је самосвест.²⁰ Свесни одраз нашег бића у целини, који се у крајњој линији своди на радост или тугу, то је осећање. Наш осећајни однос према моралним вредностима, наша морална свест, то је савест. Најзад: воља; она је такође свесно стање, и непосредно условљава човекову делатност.²¹

Ми осећамо да је наша свест врхунски домет у видљивој природи, да је то онај дар који човека ставља изнад свега осталог и можемо претпоставити да не бисмо били у стању да ишта и сазнамо, односно да ту нашу свест у било шта корисно употребимо, ако она не би била тачан, иако ограничен, одраз Апсолутног духа, ако она не би била створена по слици и прилици Божијој. Психологија дели целокупан наш свесни процес на: разум, осећање и вољу. Ми имамо разум, а Божји разум којим је уредио свет је бескрајан. Ми имамо осећање, нарочито оно најплеменитије, љубав, а Бог је бескрајна и савршена љубав, јер је читав свет из љубави створио. Ми имамо вољу, вољу за стварањем, вољу за праведним деловањем, а наш Створитељ, по чијој вољи свет постоји, бескрајно је свет и праведан. Ова сличност огледа се још и у томе што је Бог дух, невидљиви, животворни, а и човекова душа је невидљива и оживљава тело. Бог је вечан, а и душа је бесмртна. Бог је премудар и све зна, а и душа познаје садашњост и памти прошлост. Бог све предвиђа, а и душа донекле може да предвиђа будућност. Бог је благ, а и душа је способна да љуби и да се жртвује.²² Бог је свемоћан, а и душа влада вољом. Душа је и прилика Божја, кад тежи истини, добру и правди. Тако се свевишњи Бог огледа у нашој свести као што се цело огромно сунце огледа у маленој капљици росе.

¹⁹ Psychologie-Das Fischer Lexikon, Fl. 6, Fr/M., 1957.

²⁰ Филозофскаја енциклопедија, 4, гл. ур. Ф. В. Константинов, Москва 1967.

²¹ Мала енциклопедија „Просвета“, Бгд. 1959.

²² Библијска историја, Димитрије Соколов, превод, 1969.

Вера у Творца, који је бескрајна мудрост, савршена љубав и свемоћна сила, укида границе сазнања и открива нам тајне света, таман толико колико је потребно човеку да се са натприродно откривеним истинама наше вере и са усаглашеном науком и философијом на томе путу определи за добро и сачува душу. Процес нашег сазнања потпуне истине иде дакле по следећој лествици. Бог је Речју створио свет из ничег и дао му законе, тиме уобличио материју и енергију, обезбедио им процес непрекидне промене и сврховитог развитка, створио живот и одредио му смисао, а човека саздао као Своју слику. Следствено, материја није самобитна, него створена, Човек је сазнаје путем енергије, својих чула и нервног система, где ово сазнање достиже духовни план, свест. Човеково се сазнање зауставља зачасак на домету емпиријске науке, па продужава преко Божјег открочења и благодатног надахнућа ума ка звезданим врховима сваког знања и сваке свести, ка свести о себи и смислу свога постојања и ка свести о Богу. — Тако све из Бога извире и у Њему се завршава.

И да бих задовољио прагматичаре са њиховим вечитим питањем о корисности неке истине, упитаћу се и ја: „Каква је корист човеку ако сав свет задобије, а души својој науди?“ (Мат. 16:26), и одговорићу да смо ми, деца Божја, блажени када можемо да схватимо и верујемо да „је то живот вечни да познамо Њега и кога је послао Исуса Христа“ (Јов. 17:3).

Summary

Dr. Nedelko Kangrga

THE WAYS OF COGNITION

The true religion and the true science are to be complementary. Without knowledge of God there is no complete truth.

Christ is the truth and through Him we come to know about God by faith. In this way we succeed to understand the relation between the spirit and the matter. So we comprehend the nature as the work of God, which is also maintained by Him. Due to His absolute will and laws He gave to it, the energy, the matter and the life are existing. Due to thoughtfulness of these laws the evolution of the visible world is possible. The matter is not self-existent.

We know it through our senses only by means of energy. The objective reality reflects itself exactly in our consciousness and the construction of our nervous system corresponds to the constitution of our soul. Nevertheless, the mode of the transition from material plan to the spiritual one is unknown to us. Our soul is the image of God. The comprehension of ourselves and the knowledge of God is the main reach of cognition. Moreover, the knowledge of God and of Lord Jesus Christ is the life eternal.